

TIMBRO

Medierna med i matchen?

En granskning av tre medieföretags bevakning
av Ilmar Reepalus utredningsarbete 2015–2016

Andreas Ericson och Alexander Bentén Luksep

TIMBRO • 30 december 2016

ANDREAS ERICSON är chef på Timbro Medieinstitut. Han är civil-ekonom och har tidigare drivit det liberala samhällsmagasinet Neo.

ALEXANDER BENTÉN LUKSEP arbetar som assistent på Timbro Medieinstitut. Han har examen från Kungliga Tekniska högskolan och studerar på Handelshögskolan.

© Författarna och Timbro 2016

ISBN 978-91-7703-054-6

www.timbro.se

info@timbro.se

Innehåll

SAMMANFATTNING	• 4
INLEDNING	• 5
VARFÖR GRANSKA MEDIERAPPORTERINGEN OM VÄLFÄRDSUTREDNINGEN?	• 6
Om rapporten	• 7
Bakgrund – debatten om företag i välfärdssektorn	• 7
Metod och metoddiskussion	• 10
MATERIALET	• 14
BALANSEN	• 16
Dagens Nyheter	• 16
Aftonbladet	• 16
Sveriges Television	• 17
AKTÖRERNA	• 20
Dagens Nyheter	• 20
Aftonbladet	• 21
Sveriges Television	• 22
SAMMANFATTNING AV DEBATTENS AKTÖRER	• 24
PERSONERNA	• 26
HUR GESTALTAS VINSTRÅGAN?	• 27
Dagens Nyheter	• 28
Aftonbladet	• 29
Sveriges Television	• 29
SAMMANFATTNING AV VINSTRÅGANS GESTALTNING	• 31
ARGUMENTATIONSANALYS	• 32
Dagens Nyheter	• 32
Aftonbladet	• 33
Sveriges Television	• 33
SAMMANFATTNING ARGUMENTATIONSANALYS	• 35
SAMMANFATTNING	• 37
Dagens nyheter	• 37
Aftonbladet	• 37
Sveriges Television	• 37
SVT – SÄNDNINGAR	• 38
DISKUSSION	• 41
I första hand ett politiskt spel	• 41
I andra hand något som behöver lagas	• 41
Det är komplicerat och blir lätt fel	• 41
Skillnaden mellan medieföretagen	• 42
Vad saknas?	• 42
JOURNALISTENS ROLL	• 44
SLUTSATSER	• 46

Sammanfattning

I den här rapporten granskas hur tre medieföretag – Aftonbladet, Dagens Nyheter och Sveriges Television – har rapporterat från Ilmar Reepalus utredning om vinstbegränsning för företag i välfärdssektorn under 2015 och 2016.

Hur mycket har rapporterats? Vilka personer har fått komma till tals? Vilka organisationer? Vilka argument har framförts? Hur har frågan gestaltats? Dessa hör till de frågor som undersökts.

Resultatet av granskningen visar att rapporteringen knappast nått de krav på fördjupning, överskådlighet och opartiskhet man kan förvänta sig av kvalitetsmedier.

Frågan om vinster för välfärdsföretag har främst skildrats som en politisk stridsfråga där sakfrågan hamnat i skymundan. Politiker har kommit till tals mångdubbelt fler gånger än experter eller företrädare för branschen. Framför allt har tre partier spelat huvudrollen: Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och i viss mån Moderaterna. Den nuvarande situationen har i huvudsak beskrivits som problematisk.

Medierna som granskats har i förvånansvärt låg grad självständigt undersökt den komplexa frågan om eventuella vinstbegränsningar. I stället har de förlitat sig på uppgifter från de mest engagerade politiska parterna. Därmed har medierna mer eller mindre av sagt sig uppdraget att själva erbjuda saklig och neutral information för att enbart bli en kanal för ideologiska särintressen.

Inledning

”Hur ska man värdera 8 procent, hur står det sig jämfört med dagens vinster?”

Anders Holmberg vänder sig till sin kollega Margit Silberstein i Aktuelltstudion. Tisdagen den 30 augusti 2016 hade varit en vacker sensommardag i Stockholm, men för Holmberg, Silberstein och deras kollegor på redaktionen har den varit hektisk. SVT Nyheter har kommit över de förslag som Ilmar Reepalus välfärdsutredning kommer att redovisa senare under hösten. I den föreslås faktiskt ett vinsttak och det talas om ”8 procent”. Silberstein harklar sig och svarar:

”Jag vill bara först tillägga att utredningen föreslår även 7 procent plus statslåneränta. Man kan ju jämföra med de övervinster som välfärdsbranschen gör i dag och de är alltså 15 miljarder och allra främst i små företag i hälso- och sjukvårdsbranschen och inte i skolan som man kunde tänka sig, och det är det här som regeringen vill komma bort ifrån och samtidigt behålla valfriheten i välfärden, det är detta som är den svåra balansgången.”

”Och vinsterna i dag är alltså större än de här 8 procenten då?”

”Ja.”

Det är inte särskilt lätt att som tittare dra några slutsatser när Sveriges Television kommenterat det de själva kallar årets hetaste politiska fråga. Vinster? Övervinster? Femton miljarder? Små företag? Regeringen vill komma bort ifrån vad? Och hur höga är egentligen vinsterna?

Silberstein och Holmberg övergår till att prata om regeringens chanser att få igenom förslaget i riksdagen. Och vi tittare lämnas kvar med våra frågor.

Vad är det egentligen som har hänt?

Varför granska medierapporteringen om välfärdsutredningen?

När det här skrivs senhösten 2016 pågår en intensiv debatt om de svenska mediernas framtid, framför allt i landsorten. Den statliga medieutredningen varnar att vissa områden i Sverige helt kan komma att stå utan bevakning. Och det innebär ett problem för demokratin.

Tanken att fungerande medier är en förutsättning för en fungerande demokrati är vanlig och i grunden mycket intuitiv. Mediekonsumenterna är också medborgare och väljare. När de i val eller andra typer av opinionsyttringar ska ta ställning i gemensamma frågor behöver de vara informerade om saken, de alternativ till förändring som finns på dagordningen, samt dess eventuella konsekvenser. Tanken är att medierna bör erbjuda informationen i kurerad och lättillgänglig form. I denna modell – som till stor del också motsvarats av en praktik under 1900-talet – är mediernas uppdrag helt avgörande för att demokratin ska fungera.

Frågan om vinster för företag som levererar kommunalt finansierade tjänster har varit omdiskuterad i flera år, oftast under samlingsbegreppet ”vinster i välfärden”. Hetast blev den i riksdagsvalet 2014 med Stefan Löfvens tillträde som statsminister. Våren 2015 tillsattes en statlig utredning som lades fram i november 2016 under namnet SOU 2016:78 Ordning och reda i välfärden. I den föreslås begränsade vinstuttag för de privata aktörerna inom välfärdsbranschen.

Välfärden, det vill säga offentligt finansierade tjänster i form av vård, skola och omsorg, är en central och gemensam fråga. Det handlar om mycket pengar. År 2015 gick ungefär tre fjärdedelar av kommunernas totala kostnader och 90 procent av landstingens kostnader till det som brukar sammanfattas som ”vård, skola och omsorg”. Tillsammans blir det nästan 800 miljarder kronor eller en femtedel av Sveriges BNP. Av dessa 800 miljarder användes 110 miljarder att köpa in tjänster inom vård, skola och omsorg. Hur dessa pengar används på bästa sätt är avgörande för samhällsekonomin.

Välfärdstjänster hör till några av våra viktigaste tillgångar. Vi lämnar våra barn på skolor och förskolor, våra gamla är beroende av äldreomsorgen (dit vi själva också är på väg) och sjukvården tar hand om oss när vi blir sjuka eller råkar ut för en olycka. Tjänsterna angår alltså oss alla. Vi har all anledning att engagera oss i hur de framställs och levereras.

När något så kostsamt och viktigt ska förändras är det därför rimligt att medborgarna är välinformerade. Och, som medieutredningen påpekar, det är främst via välfungerande medier som vi kan förstå politiken och göra väl underbyggda val. Här spelar medierna en nyckelroll för vårt gemensamma beslutsfattande och äger ett avgörande demokra-

tiskt uppdrag. Alla som är måna om mediernas framtid torde därför vara intresserade av hur uppdraget utfördes.

Om rapporten

I den här rapporten undersöks debatten kring utredningen, som också gestaltas i form av en studie av ett antal medier. Den bygger på analys av ett stort antal texter som publicerats i pappersform och digitalt, dessutom av ett antal TV-inslag.

I rapporten diskuteras den information som presenterats om utredningen och de diskussioner som förts i olika mediekanaler. Informationen har definierats exempelvis av vilka personer som förekommit, vilka personer som fått uttala sig, och vilka som har omtalats. Samma sak gäller olika organisationer, exempelvis politiska partier, företag och branschorganisationer.

Som ytterligare steg har debatten om välfärdsutredningen analyserats genom att varje argument har definierats och beräknats. I den delen av analysen har också de olika texternas gestaltning undersökts (mer om detta i metodavsnittet). Hit hör också diskussionen om vilken information som av olika anledningar saknas i delar av materialet.

Det har inte varit möjligt att göra en fullständig studie av allt som sagts och skrivits. För att utreda hur åtminstone en väsentlig del av medierna har förhållit sig i frågan har vi undersökt flera källor av olika slag. Valet (som motiveras närmare senare i rapporten) föll på dagstidningarna Dagens Nyheter och Aftonbladet, samt Sveriges Television.

Rapporten är uppdelad enligt följande:

- Kort bakgrund till debatten och en beskrivning av olika händelser.
- Diskussion om urval av källor och en metodbeskrivning.
- Redogörelse för rapporteringen i de tre medierna.
- Sammanfattning av ovanstående diskussion.
- En avslutande diskussion kring rapporteringen.

Vår förhoppning är att datapresentationen och analysen ska skapa bättre förståelse för hur medierna hanterat en komplex, utdragen och mångfacetterad frågeställning.

Bakgrund – debatten om företag i välfärdssektorn

Allt började med Carema. Dagens Nyheters hårt kritiserade rapportering kring Koppargården i oktober 2011 slog ner som en bomb i den politiska debatten. Den historia som ursprungligen berättades om vanvård av äldre, där kostnadsmedvetna företag vägde människors blöjor för att kunna byta dem i så lönsam takt som möjligt, fick många att oroas och bli arga. Att diskussionen sedan kom att nyanseras och visa

att mycket av Dagens Nyheters rapportering var vinklad eller felaktig spelade mindre roll. Bilden var satt.

Timbro tillhörde, tillsammans med SKL:s tidning Dagens Samhälle, de aktörer som engagerade sig mest i debatten. Tidigare rapporter från Timbro Medieinstitut har varit mycket kritiska till rapporteringen. Den kanske viktigaste lärdomen från debatten är hur utlämnad både allmänhet och politiker kan vara åt medier. Hur många av oss kände till att den ökända ”blöjvågningen” är standardpraktik på alla äldreboenden, oavsett ägare eller driftsansvarig?

Utredningen om vinstuttag i välfärdsföretag innehåller betydligt fler okända begrepp. Mediernas rapportering blir därmed helt avgörande för våra möjligheter att fatta grundade beslut.

Det finns förstås en förhistoria. Diskussionen om enskilda aktörer som levererar offentligt finansierade välfärdstjänster är äldre än Carema och tillhör delvis en helt annan politisk kontext. Redan på 1980-talet debatterades det privata daghemmet Pysslingen. Under Carl Bildts borgerliga koalitionsregering infördes systemet med fritt skolval 1992. Fler och fler landsting och kommuner har därefter erbjudit större möjligheter för medborgarna att välja mellan olika aktörer, som också ökat kraftigt.

Branschen i dag

I dag går ungefär vart femte förskolebarn och var sjätte grundskoleelev i en fristående för- eller grundskola; för gymnasiet är andelen drygt var fjärde elev. Sammanlagt rör det sig om över 300 000 barn. Mer än vart tredje besök i primärvården görs hos en privat utförare. Nästan 20 procent av hemtjänsten drivs i privat regi och andelen är ungefär samma för äldreboenden. Totalt är över 200 000 personer anställda av företag som verkar i välfärdsbranschen.

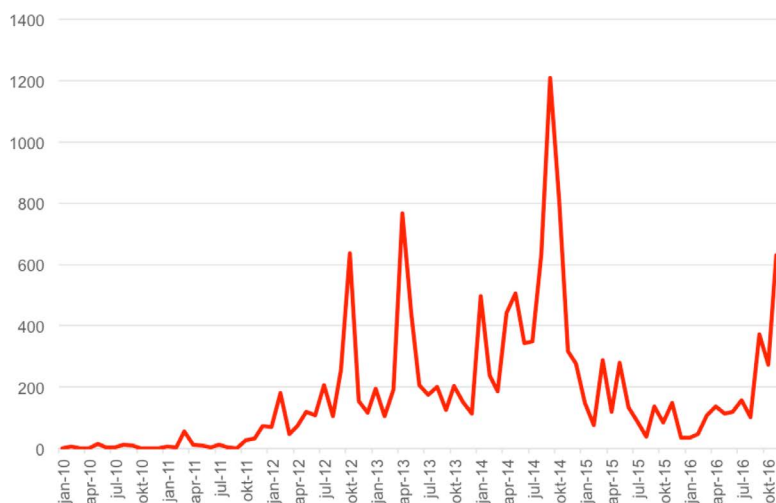
Debatten fram till välfärdsutredningen

Debatten om vinster i välfärdsbolag hänger intimt samman med diskussionen om kvalitet, som inleddes med Dagens Nyheters rapportering om Carema. Vi kommer att se hur Carema och påståenden från 2011 fortfarande fem år senare har en viktig roll i den offentliga diskussionen.

I en sökning i Mediearkivet efter texter som innehåller kombinationer av ”vinster” och ”välfärden” får man följande resultat per månad för de senaste åren.¹

1. Sökning på ”vinster i välfärden” OR ”vinst i välfärden” OR ”välfärdsvinster” på Retriever den 30 november 2016.

Antal artiklar om ”vinster i välfärden” 2010–2016 (alla tidningar)

Frågan om de påstådda kvalitetsproblemen i välfärdssektorn plockades tidigt upp av Vänsterpartiet. Under Almedalsveckan 2012 presenterade partiet för första gången en modell över hur vinsterna på sikt skulle stoppas. Hösten 2012 stod det klart att frågan även skulle lyftas av Socialdemokraterna, då partiledningen tvingades kompromissa efter att ett flertal motioner inkommit till partikongressen i april 2013. Inför valet 2014 fortsatte intresset för att kulminera just kring valet. I samband med att Stefan Löfven försökte bilda riksdagsmajoritet för sin budget inleddes förhandlingar med Vänsterpartiet, som hade försökt göra frågan till sin och nu kände medvind i opinionen.

Välfärdsutredningen

Utredningen tillsattes i mars 2015 och presenterades i en debattartikel i Dagens Nyheter undertecknad av civilminister Ardalan Shekarabi och Vänsterpartiets ledare Jonas Sjöstedt. Till utredare utsågs Ilmar Reepalu, före detta socialdemokratiskt kommunalråd i Malmö.

Av direktiven framgick att ”syftet med utredningen är att säkerställa dels att offentliga medel används till just den verksamhet de är avsedda för och på ett sådant sätt att de kommer brukarna till godo, dels att eventuella överskott som huvudregel ska återföras till den verksamhet där de uppstått”.

I augusti 2016 meddelade SVT att utredningen skulle föreslå ett konkret vinsttak satt till 8 procent av ”investerat kapital”. När utredningen presenterade sitt förslag i november 2016 visade det sig att det vinsttak man föreslog definierades som ”det maximalt tillåtna rörelseresultatet [satt] till den statslåneränta som gällde vid föregående räkenskapsårs utgång med ett tillägg på sju procentenheter multiplicerat med operativt kapital vid föregående räkenskapsårs utgång”.

Ovanstående citat är antagligen obegripligt för de flesta och även den här rapportens författare – båda utbildade civilekonomer – fick konsultera sina gamla kursböcker. Citatet är också en påminnelse om hur komplex den materia är som medierna har att förmedla till sina läsare och tittare. Hur förklarar man på ett begripligt sätt den sortens komplicerade begrepp?

SVT Nyheter erfar: Så kan regeringen begränsa välfärdsvinsterna

Foto: TT

Vinster i välfärden, en av politikens hetaste frågor, är på väg att ta ett kliv framåt. SVT Nyheter erfar att regeringens utredare, förre socialdemokratiska kommunalrådet Ilmar Reepalu, siktar in sig på ett förslag som begränsar företagets vinstuttag till åtta procent av investerat kapital plus inflationen.

”Läckan”, augusti 2016

Hur har då medierna hanterat frågan? Hur har den komplicerade företagsekonomi, de politiska turerna, och vardagen för hundratusentals människor i välfärdsföretag egentligen skildrats?

Metod och metoddiskussion

Vi har valt att granska det nyhetsmaterial som publicerats i Aftonbladet, Dagens Nyheter och Sveriges Television. Pappersupplagor för alla medieföretag utom SVT har undersökts under hela 2015 och 2016 (fram till slutet av november). Urvalet har skett via databasen Mediearkivet med hjälp av ett flertal sökord och kombinationer för att hitta så mycket material som möjligt.² Under sammanlagt tre veckor har allt

2. Variationer av ”Reepalu”, ”välfärdsutredningen” samt kombinationer av ”vinster”, ”välfärd” och ”utredning”.

webbmaterial från SVT granskats tillsammans med nyhetssändningar från Aktuellt och Rapport.

Vid en första gallring har dels allt uppenbart irrelevant material sorterats bort, dels allt opinionsmaterial i form av ledar- och debattartiklar.

Det kvarstående materialet kom att uppgå till drygt 150 texter och 12 nyhetssändningar.

Val av medier

Det var inte givet vilka medieföretag som skulle granskas och urvalet innehåller ett visst mått av godtycke. Eftersom vårt mål varit att få bredast möjliga underlag kom valet att präglas av medier med god spridning. Vi gjorde bedömningen att det var mer fruktbart att granska olika former av medier, då det kan antas att medier som i övrigt skiljer sig åt speglar olika tillvägagångssätt och prioriteringar.

Aftonbladet är Sveriges mest lästa kvällstidning och landets största digitala nyhetsplattform. Dagens Nyheter är landets största morgontidning och den främsta representanten för det som tidigare kallades kvalitetstidningar. Sveriges Television valdes av två skäl – dels företagets storlek och genomslagskraft, dels för att public service förknippas med saklighet och opartiskhet.

Tillvägagångssätt

För att få en aning om vilka som deltagit i diskussionen gick vi först igenom alla texter och markerade personer och organisationer. Vi har valt att kalla dessa aktörer, och skilt på dem som uttalar sig själva och dem som enbart kommenteras.

När det gäller organisationer har vi delat upp dem i kategorier för att undersöka vilka typer som anses relevanta. Vi har undersökt vilka enskilda politiska partier som förekommit, då just partierna visat sig spela en huvudroll.

I nästa steg har vi identifierat de argument som framförts i materialet, både i löpande text och i uttalanden från andra aktörer. Här har vi varit frikostiga och accepterat relativt vaga utsagor som argument.

I nästa steg har argumenten systematiserats och delats upp i kategorier och underkategorier. Indelningen har gjorts utifrån vilken hållning argumenten driver och vilka områden de fokuserar på, för att slutligen sorteras i ytterligare underkategorier.

Argumenten i varje text har sedan sammanställts och kvantifierats. Varje text har tilldelats ett balansmått. Texter som innehåller lika många argument för varje sida har bedömts som balanserade, medan texter som är obalanserade innehåller övervägande argument åt det ena eller andra hållet.

Gestaltning och argumentationsanalys

För att ytterligare förfina analysen har vi använt en begreppsapparat som delvis lånats från akademien. Den svenske medieforskaren Jesper Strömbäck har bidragit med teoretisk förståelse för det som på engelska kallas "framing" och på svenska ibland översätts med "gestaltning".

Grunden för gestaltningsteori är, enligt Strömbäck, föreställningen att massmedier inte kan spegla ett skeende sådant det "verkligen är". Bilden vi möter i massmedierna är en konstruktion eller, med Strömbäcks ord: "Tanken att medierna endast speglar verkligheten finns det dock inget stöd för i forskningen. Bara det faktum att verkligheten är obegränsad medan mediernas format är begränsat gör att all nyhetsförmedling präglas av de val som görs av medierna i allmänhet, av redaktionerna och av enskilda journalister. Det handlar om val av ämne, om val av berättarperspektiv, om val av attribut, om val av källor, om val av vad som ska betraktas som fakta, och om val av ord."

Strömbäck citerar också en amerikansk definition av begreppet "framing" eller "gestaltning": "Gestaltningar är principer som är socialt delade och varaktiga över tid, och som på ett symboliskt plan bidrar till att strukturera verkligheten på ett meningsfullt sätt."

Mediernas bild är således begränsad och vissa metoder i återgivningen tas mer eller mindre för givna. Läsaren eller tittaren förväntas äga en förförståelse identisk med den medierna ger uttryck för och behöver därför ingen introduktion. En sådan förförståelse är emellertid inte given, utan varierar beroende på situation, tidpunkt, avsändare och föreställningsvärld.

Genom att utgå från en sådan förförståelse kan vi se hur den skiljer sig mellan olika texter och olika avsändare. Här har vi nöjt oss med att försöka definiera breda och förhoppningsvis lättbegripliga gestaltningskategorier.

Vi har haft en tacksam uppgift eftersom frågan om vinstbegränsning kan göras relativt binär. Argument är antingen för eller emot en begränsningsregel, det finns inget tredje alternativ. Däremot skiljer sig givetvis argumenten åt i sina tekniska formuleringar och hur långt de vill gå åt ena eller andra hållet – nyanserna kan placeras på en skala från "det vore bra" till "det är absolut nödvändigt".

Ytterligare en aspekt är att de flesta som uttalar sig i media är politiker eller företrädare för organisationer som är vana att uttrycka sig offentligt. Argumenten är standardiserade och slipade.

Tankar kring val av metod

Hur förstår man en samhällsdebatt? Hur bedömer man den mediala återgivningen? Går det ens att beskriva den från en någorlunda neutral position? I sådana fall hur?

Vi kommer inte att ge några svar på dessa frågor. Vad vi tror – läsaren avgör själv i vilken grad vi lyckas – är att det går att identifiera, sammanställa och systematisera relevanta texter utifrån innehåll en-

ligt förnuftiga och transparenta kriterier. Det är givetvis ingen exakt metod och den erbjuder andra alternativ, men vår tro är att en kvantitativ analys åtminstone kommer en bit på vägen. Ytterligare en fördel är att betraktaren (den enskilda personen eller politiska opinionsbildaren) kan ställa sig utanför materialet och återge ett perspektiv som inte är i första hand färgat av den egna förståelsen. Tanken är att förutsättningar och redskap ska vara tillgängliga, begripliga, acceptabla och öppna för kritik. De ska kunna användas av andra och då ge liknande resultat enligt vad som inom forskningen kallas intersubjektivitet.

Fördelen med en kvantitativ textanalys är att man kan upptäcka tendenser som enbart är synliga på aggregerad nivå. Texter som var för sig inte är tydligt osakliga eller tendentiösa kan tillsammans visa samma tendenser. Det går att jämföra med sociala strukturer i andra sammanhang, exempelvis ojämn fördelning av kön på arbetsmarknaden. Att en kvinna väljs bort vid ett tillfälle är i sig inte anmärkningsvärt, men om en likartad händelse återkommer är det möjligt att på makronivå finna en strukturell tendens, en social handling eller ett beteende som reproduceras på ett sätt som närmast följer en mekanisk process.

Det går att problematisera en rent kvantitativ metod. Den bygger på föreställningen att orden i sig bär på en mening som är möjlig att analysera. Denna inbjuder till risken att en maskinell läsning av texter missar nyanser och valörer som enbart kan upptäckas vid en kvalitativ tolkning. Eftersom vi själva har läst noggrant och sorterat ut argument, aktörer och gestaltningar har vi valt ett slags medelväg mellan kvantitativ och kvalitativ metod.

Slutligen några ord om saker vi inte har gjort. Vi har hittat ett fåtal exempel på uppenbara faktafel, men gör inte anspråk på att ha granskat texternas saklighet. Målsättningen är att undersöka hur frågan om vinstbegränsning har gestaltats. Därför har argument och resonemang analyserats, inte enskilda fakta. En följd är att vi ibland kontrollerat om vissa nyckelfakta finns med i materialet, men då har det alltså inte handlat om faktakontroll, utan urval.

Materialet

Sökningen i Mediearkivet gjordes med ett flertal olika söktermer för att fånga en så stor del av materialet som möjligt. Den gav också en ansevärd mängd material som inte var relevant för analysen, vilket sorterades bort tillsammans med opinionsmaterial och sådant som rörde mycket lokala förhållanden, där välfärdsutredningen inte spelade någon roll. Sökperioden sattes från 1 januari 2015 till 18 november 2016.

För Dagens Nyheter hittades 83 texter som behandlade frågan. Av dem bestod nästan hälften av debatt- eller ledarartiklar, samt i ett fåtal fall texter som var irrelevanta för sammanhanget – efter utgallringen återstod 47 nyhetstexter.

I Aftonbladet hittade vi 49 texter, varav 22 var relevanta. Här fanns dock en stor andel opinionsmaterial, främst i form av ledarartiklar.

För Sveriges Televisions del användes av uppenbara skäl en annan urvalsmetod. Sökperioden var densamma som för tidningarna i Mediearkivet, men vi har använt Google för att söka relevanta texter på SVT:s hemsida. Sökningen har avgränsats till SVT Nyheter och precis som tidigare har lokalt material och opinionsmaterial sorterats bort – sammanlagt fann vi 49 relevanta texter.

Därmed hade vi ett underlag bestående av 118 texter.

	Antal texter totalt	Antal relevanta texter
Dagens Nyheter	83	47
Aftonbladet	49	22
Sveriges Television	–	49
Summa		118

Eftersom SVT huvudsakligen är ett TV-medium ansåg vi det nödvändigt att också ta med deras sändningar. Att gå igenom två års sändningar i ett antal kanaler är inte görligt, varför vi valde att koncentrera oss på SVT:s Rapport och Aktuellt's långa kvällssändning. Vi avgränsade tidsperioden till tre veckor, dels den vecka i mars 2015 då utredningen tillsattes och Reepalu fick sina direktiv; dels den vecka i månadsskiftet augusti/september 2016 då SVT avslöjade utredningens viktigaste resultat; dels den vecka i november 2016 då utredningen presenterades. Detta gav sammanlagt 21 dagar och 42 TV-sändningar. Sammanlagt 12 inslag som innehöll uppgifter om utredningen har transkriberats och redovisas för sig.

Bevakningen av välfärdsutredningen har inte varit jämnt fördelad över de knappt två år vi har bevakat, vilket framgår av tabellen nedan.

	Dagens Nyheter	Aftonbladet	Sveriges Television	Summa
2015 första halvåret	16	3	8	27
2015 andra halvåret	6	1	2	9
2016 första halvåret	5	5	7	17
2016 andra halvåret	20	13	32	65
Summa	47	22	49	118

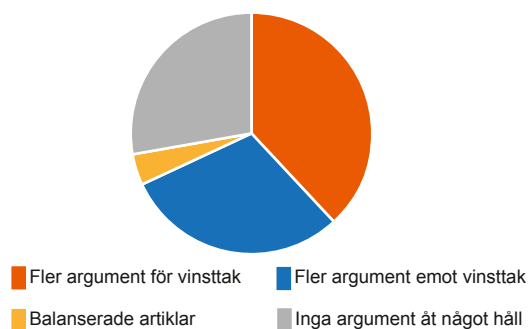
Mer än hälften av texterna är från den sista tidsperioden, eftersom nyheterna kommit i tydliga omgångar. Samtliga tidningar har rapporterat mest under andra halvåret 2016 och näst mest första halvåret 2015.

Balansen

Dagens Nyheter

Av de 47 artiklar som analyserats innehöll 13 inget argument åt något håll. Av de övriga 34 var 2 balanserade, 14 innehöll fler argument för vinstbegränsning och 18 hade fler argument emot vinstbegränsning.

Dagens Nyheter samtliga artiklar

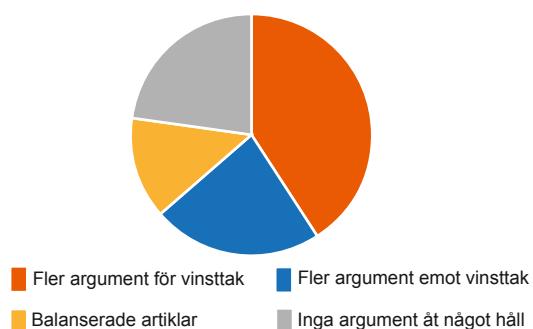

Vi kontrollerade också hur många av artiklarna som enbart gav argument från en sida. Det visade sig vara 25, varav 14 var ensidigt emot ett vinsttak och 11 ensidigt för ett vinsttak.

Aftonbladet

Av de 22 artiklar som analyserats innehöll 5 inget argument åt något håll. Av de övriga 17 var tre balanserade, 9 innehöll fler argument för vinstbegränsning och 5 hade fler argument emot vinstberäkning.

Aftonbladet samtliga artiklar

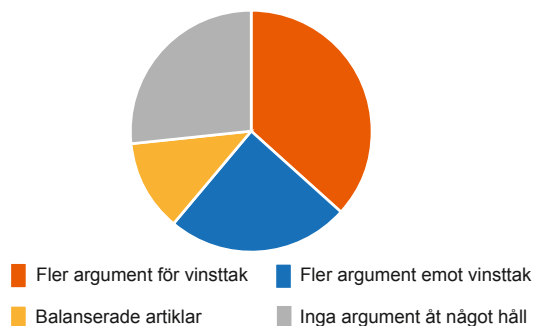

Vi hittade 9 artiklar som var ensidiga, 3 som var för vinsttak utan motargument och 6 som var emot vinsttak utan motargument.

Sveriges Television

Av 49 undersökta artiklar saknade 13 några argument åt något håll. Av de övriga var 6 balanserade, 18 hade en övervikt av argument för vinstbegränsning och 12 en övervikt argument emot.

Sveriges Television samtliga artiklar

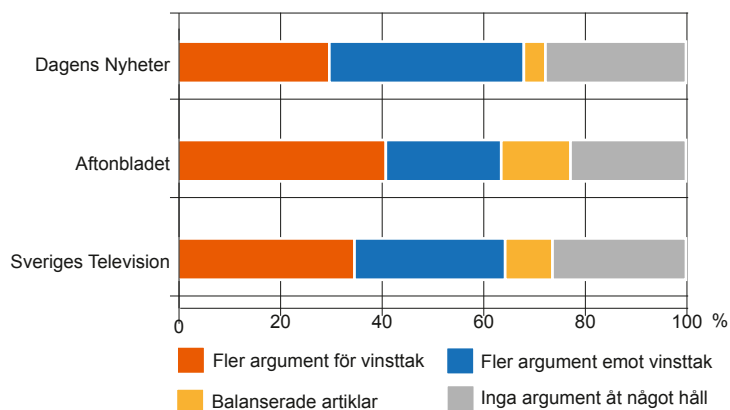

Antalet ensidiga artiklar med argument enbart för ena sidan var 18. I 11 av fallen var det artiklar som enbart innehöll argument för vinstbegränsning; 7 artiklar var ensidigt emot vinsttak.

	Dagens Nyheter	Aftonbladet	Sveriges Television	Summa
Fler argument för vinsttak	14	9	18	41
Fler argument emot vinsttak	18	5	12	35
Balanserade artiklar	2	3	6	11
Inga argument åt något håll	13	5	13	31
Summa	47	22	49	118

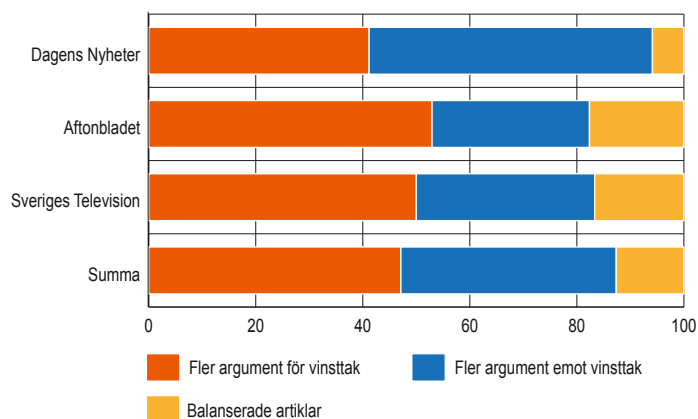
Ovanstående tabell i diagramform:

Balans, samtliga texter

Tillsammans med texter som inte innehåller argument för eller emot:

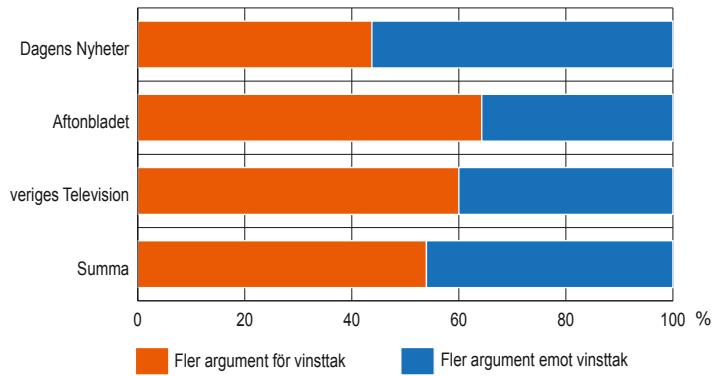
Alla texter som innehöll argument

Andelen helt balanserade artiklar är inte många. Det är knappast ett problem i sig, då ingen artikel är direkt osaklig enbart till följd av att argumenten inte är jämnt fördelade. När man summerar ett stort antal artiklar blir det dock problematiskt, eftersom tendenser i enskilda artiklar då borde utjämnas. Så är emellertid inte fallet. Antalet artiklar som är mer positiva till vinsttak överväger hos Sveriges Television och Aftonbladet

Än tydligare blir mönstret när vi rensar de balanserade artiklarna.

Obalanserade texter

Dagens Nyheter kommer närmast balans i sin totala rapportering. Sveriges Television och Aftonbladet har en klar övervikt av artiklar där argumenten överväger för vinstbegränsning.

Aktörerna

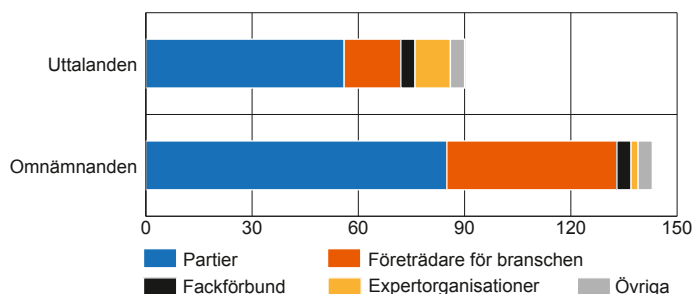
Vi har som tidigare nämnts också undersökt vilka personer och organisationer som förekommer i artiklarna. Här skiljer vi på de tillfällen en aktör (det vill säga en person eller organisation) själv uttalar sig i frågan och när aktören omtalas av andra eller nämns på annat sätt i texten.

Dagens Nyheter

I Dagens Nyheter förekommer totalt 47 personer och 60 olika organisationer. I ett första steg har vi fördelat organisationerna i fem kategorier: politiska partier, företrädare för branschen (företag eller medlemsorganisationer), fackförbund, expertorganisationer (exempelvis universitet och myndigheter) och övriga (exempelvis andra sorters medieaktörer).

	Uttalanden	Omnämmanden
Partier	56	85
Företrädare för branschen	16	48
Fackförbund	4	4
Expertorganisationer	10	2
Övriga	4	4
Summa	90	143

Dagens Nyheter

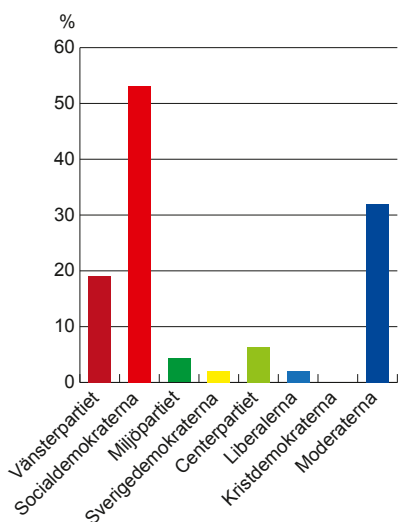
Av de 60 organisationerna uttalar sig hälften på egen hand sammanlagt 90 gånger. Därmed omnämns alltså 30 organisationer utan att själva få uttala sig. I artiklarna omnämns 44 organisationer sammanlagt 143 gånger. En stor del (32 av sammanlagt 60) förekommer bara en gång i materialet. Endast 9 organisationer omnämns eller uttalar sig fler än fem gånger och bland dessa återfinns bara ett företag, nämligen Carema (som nämns 8 gånger).

Av de 90 gånger en organisation uttalar sig är det alltså ett politiskt parti i 56 gånger av fallen. Socialdemokraterna (25) och Moderaterna (15) dominerar kraftigt. Också bland omnämningarna dominerar partierna stort. Där är partiernas andel i respektive kategori ungefär lika stor, drygt hälften. Det är annorlunda för de aktörer som ingår i grup-

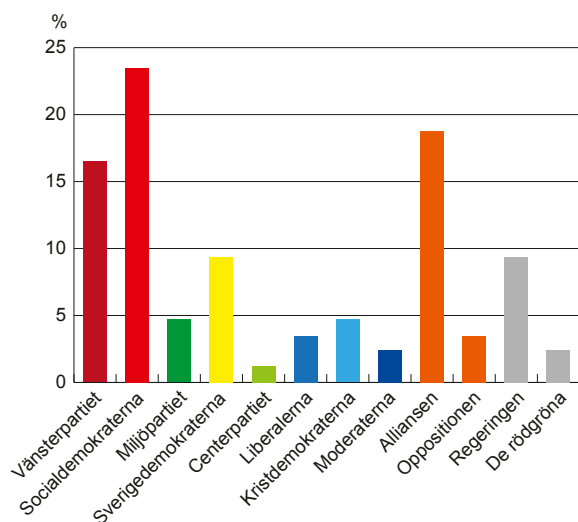
pen "Företrädare för branschen", som för varje gång de omnämns uttalar sig omkring var tredje gång.

Eftersom partierna verkar vara en viktig aktör i rapporteringen har vi sammanställt deras inbördes fördelning.

Andel artiklar partiet uttalar sig i

Andel artiklar som partiet omnämns i

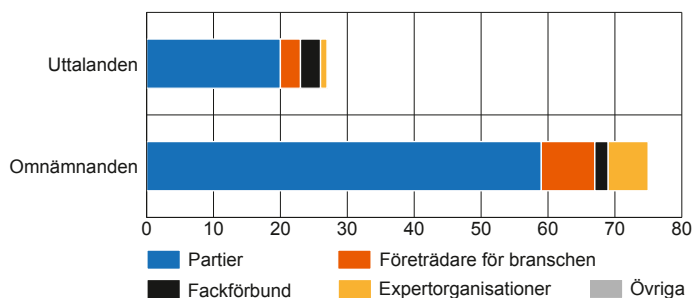
I artikelmaterialet förekommer sammanlagt 47 personer, antingen genom egna uttalanden eller genom omnämmanden. Överlägset mest förekommande är civilminister Ardalan Shekarabi, som uttalar sig 18 gånger, alltså i nästan hälften av texterna. Ytterligare tre personer uttalar sig 5 eller fler gånger: Ilmar Reepalu (7), Vänsterpartiets ledare Jonas Sjöstedt (6) och Moderaternas Ulf Kristersson (5).

Aftonbladet

I Aftonbladet är antalet aktörer betydligt färre än i övriga tidningar. Totalt förekommer 21 personer och 24 organisationer.

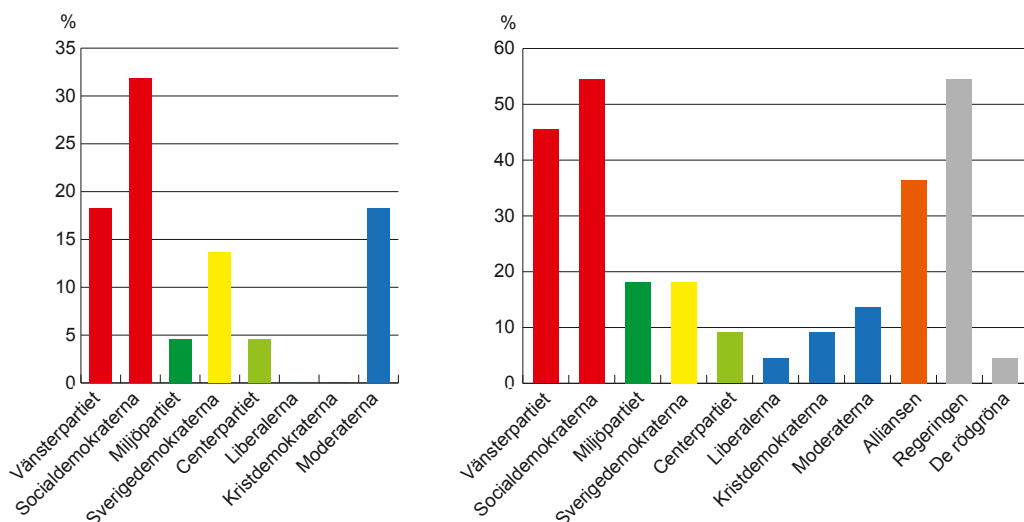
	Uttalanden	Omnämmanden
Partier	20	59
Företrädare för branschen	3	8
Fackförbund	3	2
Expertorganisationer	1	6
Övriga	0	0
Summa	27	75

Aftonbladet

De politiska partierna dominerar alltså fullständigt. Endast en gång uttalar sig en expertorganisation.

Andel texter partierna uttalar sig i Andel texter partierna omnämns i

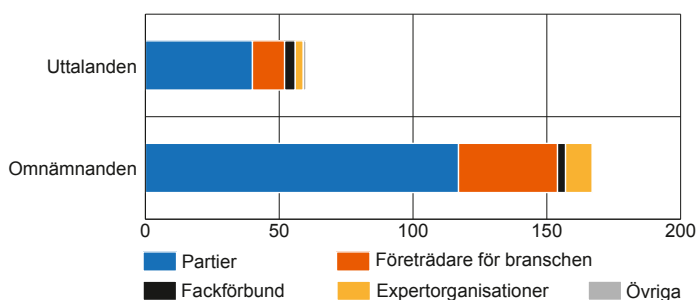
Endast 17 personer uttalar sig i materialet. Flest gånger uttalar sig Ardan Shekarabi och Jonas Sjöstedt, som båda förekommer i fyra artiklar.

Sveriges Television

I SVT:s texter förekommer 40 personer och 37 organisationer. Av organisationerna uttalar sig 16 själva, medan ytterligare 21 omnämns. Totalt förekommer 60 uttalanden av dessa 16 organisationer.

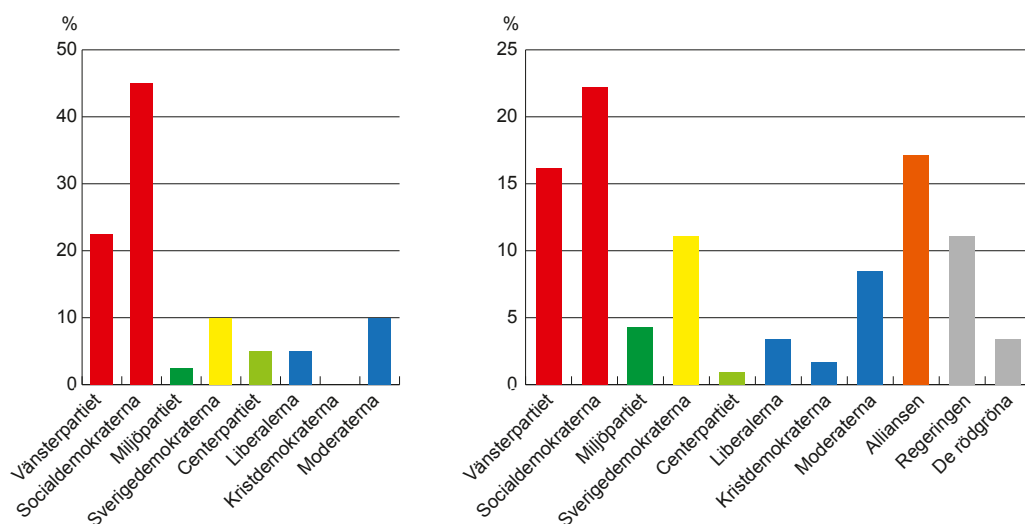
	Uttalanden	Omnämmanden
Partier	40	117
Företrädare för branschen	12	37
Fackförbund	4	3
Expertorganisationer	3	10
Övriga	1	0
Summa	60	167

Sveriges Television

Återigen spelar, precis som i Dagens Nyheter och Aftonbladet, partierna en viktig roll. Värt att notera är att expertorganisationerna uttalar sig ytterst sällan.

Andel texter partierna uttalar sig i Andel texter partierna omnämns i

Det är 33 personer som uttalar sig och ytterligare 8 som enbart omnämns. Av 77 uttalanden står Ardalan Shekarabi och Jonas Sjöstedt, som båda omnämns 9 gånger, för flest. Stefan Löfven är på tredjeplats med 7 uttalanden.

Vid 52 tillfällen omnämns en person utan att själv uttala sig. I den gruppen är Ilmar Reepalu, som förekommer i 19 texter, klart mest förekommande.

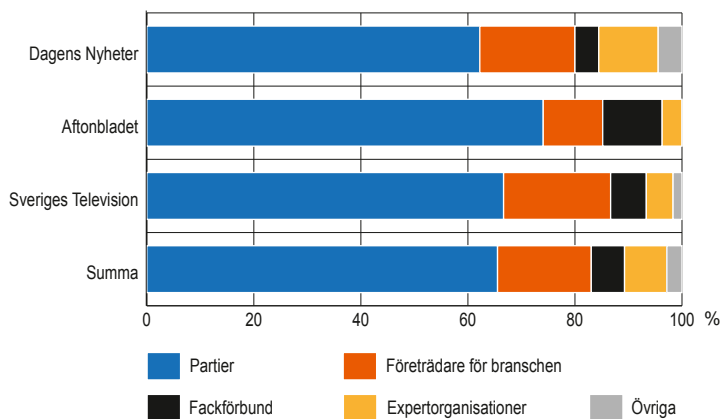
Sammanfattning av debattens aktörer

När vi sammanfattar aktörernas medverkan finner vi att fördelningen mellan olika typer av organisationer varierar kraftigt mellan olika medier. Partierna dominerar stort i alla medier. Fackförbund förekommer sparsamt, men mest i Aftonbladet. Expertorganisationer är ovanliga i Aftonbladet och Sveriges Television.

	Dagens Nyheter	Aftonbladet	Sveriges Television	Summa
Partier	56	20	40	116
Företrädare för branschen	16	3	12	31
Fackförbund	4	3	4	11
Expertorganisationer	10	1	3	14
Övriga	4	0	1	5
Summa	90	27	60	177

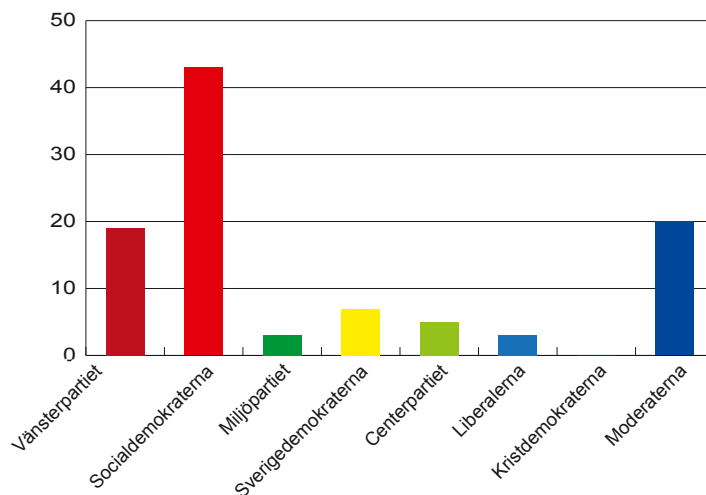
I diagramform:

Typer av organisationer

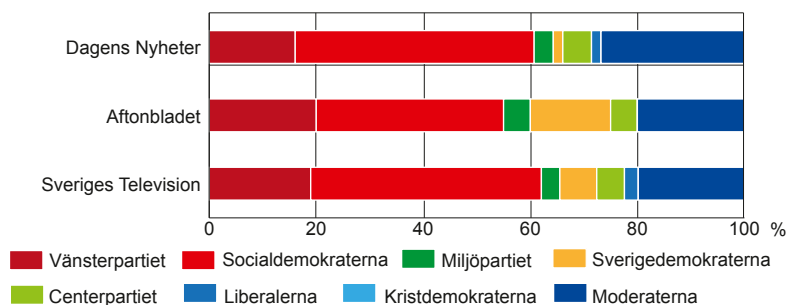
Partierna spelar en huvudroll i diskussionen i samtliga medier.

Uttalanden partier, samtliga medier

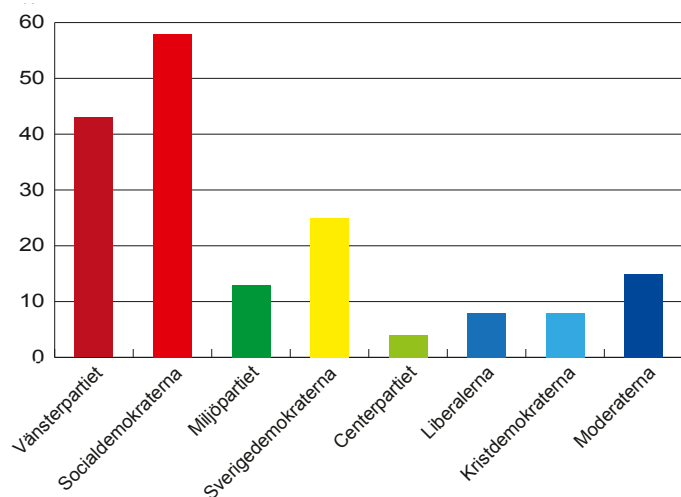
Fördelningen mellan respektive medieföretag:

Vilka partier får uttala sig?

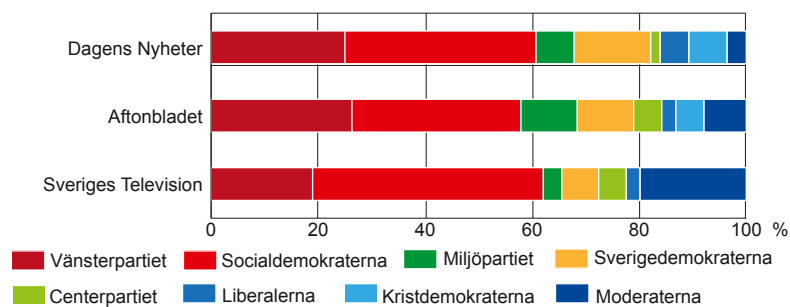
Omnämmanden mellan partierna:

Omnämmanden, samtliga medier

Uppdelat på medieföretag:

Vilka partier omtalas?

Personerna

	Totalt antal personer nämnda	Antal personer som uttalar sig	Totalt antal uttalanden
Aftonbladet	21	17	32
Dagens Nyheter	47	43	90
Sveriges Television	40	33	77
Summa	108	93	199

Endast åtta personer förekommer i alla tre medierna. Klart flest uttalanden kom från civilminister Ardalan Shekarabi, som stod för drygt 10 procent av alla uttalanden i materialet. Därefter följde Vänsterpartiets partiledare Jonas Sjöstedt, utredningens ordförande Ilmar Reepalu och statsminister Stefan Löfven. Av de fyra som uttalade sig flest gånger tillhörde alltså samtliga det rödgröna blocket. På femte plats följer en moderat (Anna Kinberg Batra), en sverigedemokrat (Oscar Sjöstedt), en centerpartist (Annie Lööf) och slutligen ytterligare en moderat (Ulf Kristersson). Bortsett från Ilmar Reepalu uttalar sig samtliga i egenkap av politiker.

Namn	Antal uttalanden
Ardalan Shekarabi	22
Jonas Sjöstedt	14
Ilmar Reepalu	12
Stefan Löfven	9
Anna Kinberg Batra	8
Oscar Sjöstedt	7
Annie Lööf	6
Ulf Kristersson	6

Hur gestaltas vinstfrågan?

För att få en mer kvalitativ inblick i hur vinstfrågan beskrivits har vi också klassificerat artiklarna utifrån hur de gestaltar rapporteringen. (Se mer under rubriken ”Urval och metod”.) Tre huvudsakliga gestaltningar har identifierats.

”Det politiska spelet kring välfärdsutredningen”

Detta innebär att texten i första hand beskriver välfärdsfrågan, utredningen, och dess konsekvenser, som något politikerna har att hantera i riksdagen, i opinionen, internt i partiet eller mellan varandra. Förförståelsen är att frågan verkligen är en politisk fråga och på något sätt ska behandlas politiskt. Hur och varför en politisk behandling krävs kan sedan variera.

”Nuläget är problematiskt”

Detta innebär att texten utgår från förförståelsen att välfärden i dag på något vis är problematisk. Till exempel kan det röra sig om bristande kvalitet i välfärden, oklarheter kring systemet som helhet, slöseri med skattepengar, bristande folkligt stöd eller att själva vinsten i sig leder till att det de facto finns ett problem som ”någon” (politiker, experter, branschen själv) förväntas lösa. (Sedan kan förslagen på lösningar variera mellan texterna, likaså vems ansvar det är att genomföra dem.) Den sortens utgångspunkter behöver inte motiveras, då läsaren förväntas gå in i läsningen med samma antagande.

”Det hotade nuläget”

Denna gestaltning är till stor del motsatsen till vad vi tidigare tagit upp. Den förförståelse som läsaren antas bära med sig är att läget är gott, bra eller rationellt, medan eventuella förändringar är hotfulla. Texten kan sägas vara skriven ur skattebetalarna/medborgarnas innevarande perspektiv med utgångspunkten att eventuella förändringar riskerar försämra läget.

Givetvis finns också texter som i någon mån innehåller flera av dessa gestaltningar och några faller också helt utanför klassificeringen. Påfallande många går ändå att utan förbehåll sortera in under en av rubrikerna, medan de som inte har gått att placera i någon kategori placerats under kategorin ”övrigt”.

Dagens Nyheter

Gestaltning	Antal
Politiska spelet	21
Nuläget är problematiskt	15
Det hotade nuläget	8
Övrigt	3
Summa	47

Nästan hälften av texterna gäller det politiska spelet kring utredningen. Det bekräftar i någon mån våra tidigare iakttagelser att politiska partier spelar en viktig roll för hur Dagens Nyheter behandlat frågan. När det gäller övriga gestaltningar har nuläget i nästan dubbelt så många texter beskrivits som problematiskt, snarare än hotat av möjliga förändringar.

Har gestaltningen förändrats över tid? (Andra halvåret 2016 är räknat till och med november.)

Gestaltningar	Nuläget			
	Politiska spelet	problematiskt	Hotat nuläge	Övrigt
2015 första halvåret	12	2	1	1
2015 andra halvåret	4	2	0	0
2016 första halvåret	1	3	1	0
2016 andra halvåret	4	8	6	2
Summa	21	15	8	3

Texter där frågan gestaltats som ett politiskt spel förekom som synes främst under första halvåret 2015, då utredningen tillsattes. Under den perioden beskrev tre fjärdedelar av alla texter frågan som ett politiskt spel. Under det sista halvåret – då utredningens förslag först kom ut i media och sedan själva utredningen presenterades – gäller detta för endast en femtedel av texterna. I stället dominerar texter som beskriver nuläget som problematiskt eller hotat.

Aftonbladet

Motsvarande klassificering av texterna i Aftonbladet för respektive kategori:

Gestaltning	Antal
Politiska spelet	11
Nuläget är problematiskt	11
Det hotade nuläget	0
Övrigt	0
Summa	22

Gestaltningar	Politiska spelet	Nuläget problematiskt	Hotat nuläge	Övrigt
2015 första halvåret	1	2	0	0
2015 andra halvåret	1	0	0	0
2016 första halvåret	4	1	0	0
2016 andra halvåret	5	8	0	0
Summa	11	11	0	0

”Nuläget är problematiskt” blir alltså relativt vanligare och dominerar den sista perioden helt.

Sveriges Television

I SVT är för första gången ”Nuläget är problematiskt” vanligast. Det politiska spelet har också varit vanligt förekommande i SVT. Det hotade nuläget finns representerat, men i betydligt lägre grad än hos Dagens Nyheter.

Gestaltning	Antal
Politiska spelet	19
Nuläget är problematiskt	22
Det hotade nuläget	6
Övrigt	2
Summa	49

Slutligen kategorierna för SVT uppdelade över tid.

Gestaltningar	Politiska spelet	Nuläget problematiskt	Hotat nuläge	Övrigt
2015 första halvåret	4	3	1	0
2015 andra halvåret	0	2	0	0
2016 första halvåret	2	4	0	1
2016 andra halvåret	13	13	5	1
Summa	19	22	6	2

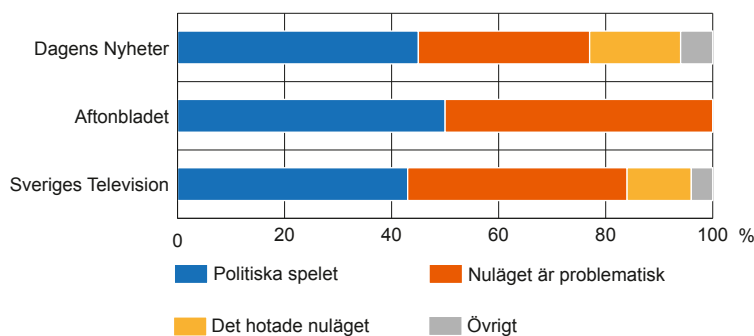
SVT:s bevakning kommer igång sent, men att nuläget är något problematiskt finns representerat i alla tidsperioder. Det hotade nuläget förekommer nästan enbart under den sista tidsperioden.

Sammanfattning av vinstfrågans gestaltning

	Dagens Nyheter	Aftonbladet	Sveriges Television
Politiska spelet	45%	50%	39%
Nuläget är problematisk	32%	50%	45%
Det hotade nuläget	17%	0%	12%
Övrigt	6%	0%	4%
Summa	100%	100%	100%

Gestaltningarna i varje medieföretag:

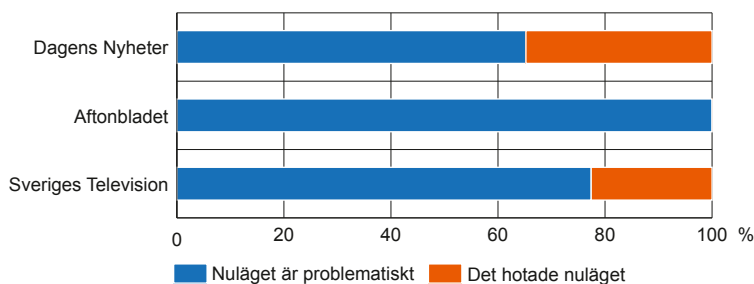
Gestaltningar av vinstfrågan

Det politiska spelet mellan partier och andra aktörer är viktigast för alla tre medieföretag följt av diskussioner om att nuläget är problematiskt. Att nuläget skulle vara hotat är mycket ovanligt och saknas helt i Aftonbladet.

Skillnaden blir än tydligare i de texter som beskriver nuläget som ”problematiskt” eller ”hotat”. Av dessa gestaltar närmare fyra av fem nuläget som något problematiskt, snarare än som något fungerande som befinner sig under hot.

Enbart gestaltningar utifrån nuläget

Argumentationsanalys

Argumentationen blir särskilt viktig, då vinstfrågan är en fråga som alltså dels gestaltats som en politisk debatt, dels som en fråga där skilda intressen har olika ingångar. Det är inte givet hur argument bör analyseras, men ett sätt är att kvantifiera dem genom att identifiera och sammanställa mängden av olika argument.

Vi har identifierat sammanlagt ett femtiotal olika argument. Några är givetvis snarlika och många går in i varandra. I grunden återfinns fem olika huvudtyper av argument. De består av besläktade argument, där resonemangen påminner om varandra och leder fram till ungefär samma slutsats.

1. Argument som gäller alternativ till vinstbegränsning.
2. Ideologiska argument.
3. Argument som pekar på olika praktiska effekter av vinstbevakning.
4. Argument som gäller väljarstöd.
5. Övriga argument.

För samtliga kategorier gäller att de innehåller argument både för och mot vinstbegränsning. Den första kategorin innehåller exempelvis argumentet att de problem ett vinsttak är satt att lösa bättre kan angripas med hårdare kvalitetskrav (som ett argument mot vinstbegränsning). Likaså finns argument som pekar på svårigheterna med att implementera och följa upp sådana krav (vilket då blir ett argument för vinstbegränsning).

När det gäller ideologiska argument använder motståndare till vinsttak valfrihet som ett egenvärde, medan den andra sidan betraktar vinst som i sig problematiskt. Till ideologiska argument har räknats uttalanden om att dagens svenska system är ”extremt” eller att vinstuttag automatiskt innebär slöseri, är kortsiktigt och leder till spekulation. Ett återkommande retoriskt grepp är bilden av ”barn som säljs på börsen”.

De praktiska effekterna gäller positiva och negativa effekter av eventuell begränsning, exempelvis minskad innovationsgrad i egenskap av negativ effekt eller exempelvis ökat förtroende för den offentliga sektorn som positiv. Väljarstödet, slutligen, innebär att båda sidor anser sig ha opinionen på sin sida och sålunda åberopar olika mätningar.

Dagens Nyheter

Omkring 40 typer av argument har identifierats i Dagens Nyheters rapportering. Sammanlagt refereras, citeras eller omnämns någon argumenttyp 112 gånger (eller ungefär 2,4 argument per text). Antalet argument per text varierar mellan noll och åtta.

Typ av argument	Vinstbegränsning?	
	FÖR	MOT
Alternativ till vinstbegränsning	5	25
Ideologiska argument	37	4
Praktiska effekter av vinstbegränsning	6	27
Väljarstöd och opinion	3	1
Övrigt	0	4
Summa	51	61

Resultatet visar stora skillnader mellan de båda sidorna. Argumenten för vinstbegränsning är huvudsakligen ideologiska (närmare tre fjärdedelar), medan alternativ till begränsning respektive praktiska (negativa) effekter av vinstbegränsningen dominerar bland motståndare till vinstbegränsning. Det tydliga resultatet gör det intressant att studera just dessa argumentgrupper.

Alternativ till vinstbegränsning används vid 25 tillfällen som argument emot vinstbegränsning.

Aftonbladet

I Aftonbladet återfanns sammanlagt 16 olika argument som förekom 51 gånger fördelade enligt nedan.

Typ av argument	Vinstbegränsning?	
	FÖR	MOT
Alternativ till vinstbegränsning	2	11
Ideologiska argument	27	1
Praktiska effekter av vinstbegränsning	1	5
Väljarstöd och opinion	4	0
Övrigt	0	0
Summa	34	17

Fördelningen av argument för vinstbegränsning påminner om Dagens Nyheters, medan argumenten emot vinstbegränsning är betydligt färre, vilket framför allt gäller alternativ till begränsning. Argument för vinstbegränsning är vidare dubbelt så många som argument emot.

Sveriges Television

Här återfanns 29 olika sorters argument vilka förekom sammanlagt 128 gånger.

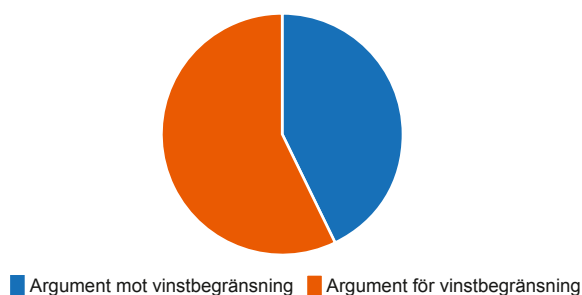
Typ av argument	Vinstbegränsning?	
	FÖR	MOT
Alternativ till vinstbegränsning	1	9
Ideologiska argument	65	3
Praktiska effekter av vinstbegränsning	6	26
Väljarstöd och opinion	7	3
Övrigt	2	6
Summa	81	47

Argumenten för vinstbegränsning förekommer betydligt oftare och flertalet är då ideologiska, medan motståndarsidan argumenterar främst med hänvisning till praktiska konsekvenser. Alternativ till vinstbegränsning förekommer nästan inte alls.

Sammanfattning argumentationsanalys

När vi sammanfattar denna del kan vi konstatera att någon form av argument har förekommit 291 gånger. I 57 procent av fallen har argumenten varit för vinstbegränsning medan 43 procent varit emot.

Totalt antal argument

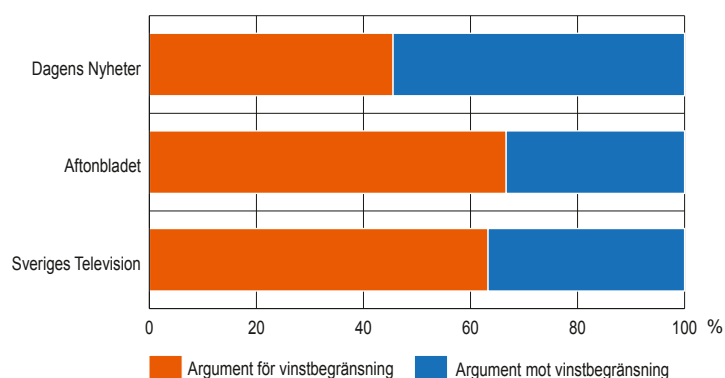

Argumenten för respektive medieföretag:

	Argument för vinstbegränsning	Argument mot vinstbegränsning	Balansmätt	Relativ balans
Dagens Nyheter	51	61	-10	0,84
Aftonbladet	34	17	17	2,00
Sveriges Television	81	47	34	1,72
Summa	166	125	41	1,33

I diagramform:

Argument per medieföretag

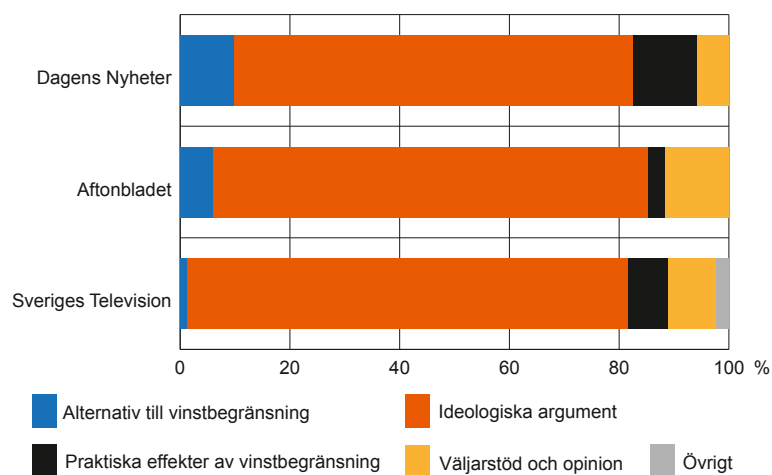
Till höger i tabellen ovan finns måttet ”relativ balans”, vilket åskådliggör antalet argument för vinstbegränsning relativt andelen argument emot. I Aftonbladet är argumenten för vinstbegränsning dubbelt så många som emot, vilket nästan är fallet också hos Sveriges Television. Endast Dagens Nyheter befinner sig i närheten av balans.

De tre aktörerna ligger ganska lika när det gäller tätheten av argument, med ett genomsnitt på 2,5 argument per text.

	Antal texter	Antal argument	Antal argument per text
Dagens Nyheter	47	112	2,4
Aftonbladet	22	51	2,3
Sveriges Television	49	128	2,6
Sammanlagt	118	291	2,5

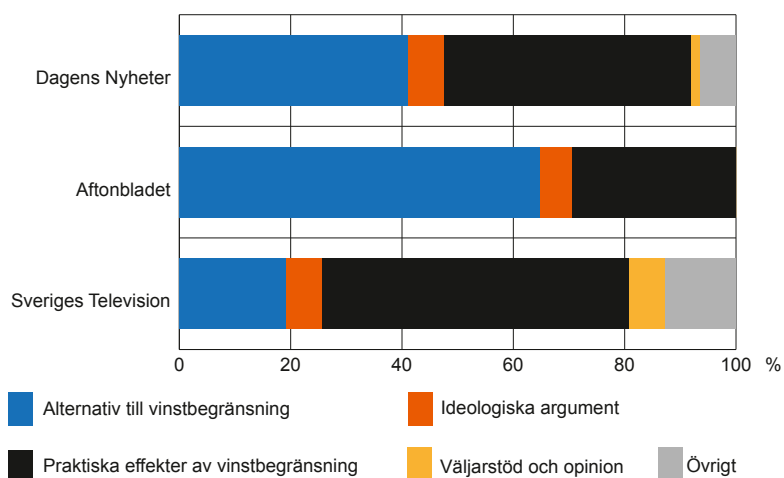
När det gäller ideologiska argument dominerar motstånd till vinstbegränsning fullständigt i alla tre kanaler.

Antal argument inom varje kategori FÖR vinstbegränsning

Motsvarande diagram argument emot.

Antal argument inom varje kategori EMOT vinstbegränsning

Sammanfattning

Dagens nyheter

- Relativt likvärdigt hur de olika sidorna presenterar argument.
- Partierna spelar huvudrollen.
- Branschen omtalas, snarare än får uttala sig.
- Sverigedemokraterna omtalas, snarare än får uttala sig.
- För vinstbegränsning förekommer främst ideologiska argument.
- Mot vinstbegränsning förekommer främst praktiska argument.

Aftonbladet

- Totalt färre antal texter (väldigt mycket opinionsmaterial föll bort).
- Stort fokus på den senaste perioden, inledningsvis nästan tyst.
- Gestaltningsskategorin ”det hotade nuläget” saknas.
- Partierna dominerar stort bland dem som får uttala sig.
- Sverigedemokraterna förekommer betydligt oftare än i de andra medierna.
- Expertorganisationer kommer nästan inte alls till tals.
- Dubbelt så många argument för ett vinsttak och nästan alla är ideologiska.

Sveriges Television

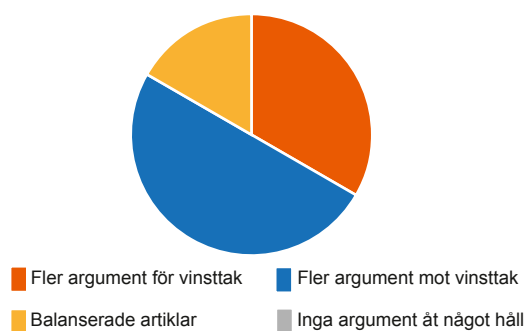
- Rapporteringen kommer igång sent, flertalet artiklar från hösten 2016.
- Betydligt fler argument för vinstbegränsning.
- Betydligt vanligare att nuläget gestaltas som problematiskt relativt texter som gestaltar förändringar som problematiska.
- Främst Vänsterpartiet och Socialdemokraterna uttalar sig.

SVT – sändningar

För att fånga frågan i sändningar har vi gjort ett mindre urval av nyhetsprogram. Sammanlagt 12 inslag har identifierats (med åtföljande transkribering). Eftersom Sveriges Televisions sändningar har ett betydande genomslag, dels genom sin stora publik, dels på grund av sin centrala roll i medielandskapet, får dessa sändningar en egen rubrik.

Av de tolv inslagen sändes fyra i Aktuellt: 5 mars 2015, 30 augusti 2016, 31 augusti 2016 och 2 november 2016. Övriga åtta sändes i Rapport: 30 augusti 2016, 31 augusti 2016, 4 september 2016, 5 september 2016, 2 november 2016, 4 november 2016, 8 november 2016 och 9 november 2016.

Alla inslag i SVT

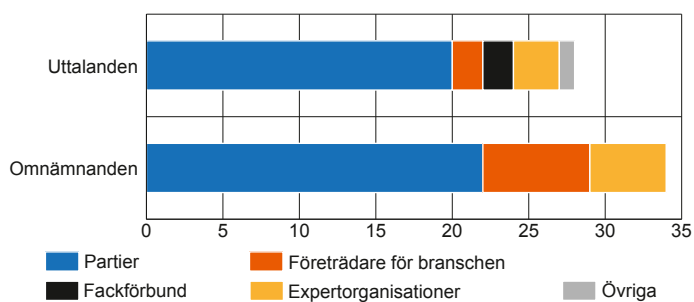

Vidare sändes tre ensidiga inslag, varav ett innehöll enbart argument för vinsttak medan två innehöll enbart argument emot vinsttak.

Aktörerna bestod av 26 organisationer och 18 personer.

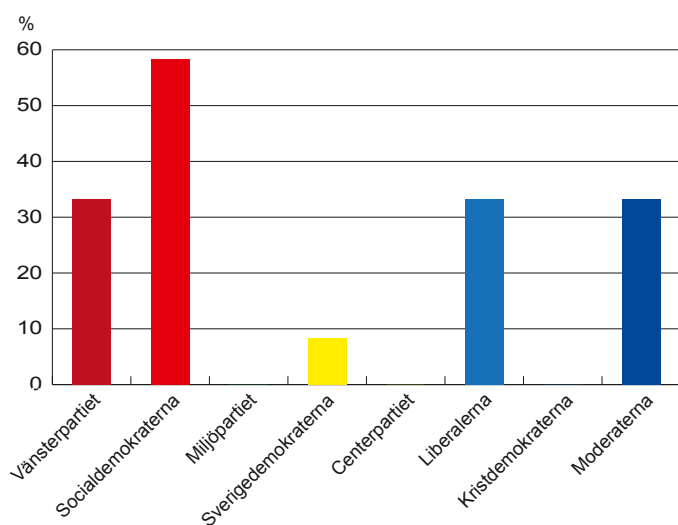
	Uttalanden	Omnämmanden
Partier	20	22
Företrädare för branschen	2	7
Fackförbund	2	0
Expertorganisationer	3	5
Övriga	1	0
Summa	28	34

Sveriges Television – sändningar

Partiernas medverkan:

Andel inslag partierna uttalade sig i

79 argument identifierades enligt följande typer:

Typ av argument	Vinstbegränsning?	
	FÖR	MOT
Alternativ till vinstbegränsning	3	8
Ideologiska argument	24	5
Praktiska effekter av vinstbegränsning	2	25
Väljarstöd och opinion	8	0
Övrigt	3	1
Summa	40	39

Båda sidor fick alltså komma till tals nästan lika mycket om man räknar argumenten. Fördelningen mellan ideologiska och praktiska argument känns igen från tidigare avsnitt.

Argumentationen i relation till aktörer gjordes antingen av en programledare/berättarröst eller i form av frågor till intervjuade eller inbjudna gäster. Totalt gick 20 argument att hänföra direkt till SVT, medan övriga framfördes av externa personer i intervjuer eller debatter. Av de 20 argument som framfördes av SVT var 9 för vinstbegränsning och 11 emot.

Slutligen fördelade sig gestaltningen som nedan:

Gestaltning	Antal
Politiska spelet	2
Nuläget är problematiskt	3
Det hotade nuläget	2
Övrigt	5
Summa	12

SVT:s sändningar lyckades med andra ord att förhålla sig opartiska när det gäller gestaltning och totalt antal argument. Skillnaden jämfört med SVT:s webbmaterial är på så sätt påtaglig. Men på samma sätt som andra medieorganisationer låter SVT:s sändningar politiker i hög grad spela huvudrollen och dessa väljs dessutom från ett litet antal partier, där tre partier över huvud taget inte fick uttala sig i sändningarna.

Diskussion

I första hand ett politiskt spel

Frågan om eventuella vinstbegränsningar har huvudsakligen rapporterats som en debatt, snarare än faktuell. Det ”politiska spelet” är den vanligaste gestaltningen av ämnet och återfinns i närmare hälften av texterna. Det är då inte förvånande att partierna spelar huvudrollen. Av dessa får Vänsterpartiet och Socialdemokraterna oftast uttala sig. Det är tydligt att dessa partier uppfattas som de relevanta aktörerna för vinstbegränsning, medan Moderaterna är den enda aktören emot vinstbegränsning. Inget av de övriga borgerliga partierna (varav två får sägas ha viss vård- och omsorgsprofil och ett har skolprofil) ges en framträdande roll som aktör. Också Sverigedemokraterna förekommer sparsamt, men nämns desto oftare.

I andra hand något som behöver lagas

Näst populärast var den gestaltning vi kallat ”det problematiska nuläget”. Om den placeras vid sidan om gestaltningen att det är nuläget som hotas, då visar det sig att den förstnämnda var nästan fyra gånger vanligare.

Argument för en vinstbegränsning var huvudsakligen ideologiska, medan praktiska argument i form av alternativ och olyckliga konsekvenser anfördes av motståndare till vinstbegränsning. Följden har varit att meningsmotståndarna pratat förbi varandra och sällan lyckats konkretisera reella motsättningar kring samma fenomen.

Det är komplicerat och blir lätt fel

Trots att frågan ofta beskrivits som komplex förekommer få fakta i de texterna. Vid sidan om kategorisering av argument och gestaltningar har vi också undersökt hur ett antal konkreta och avgörande sakuppgifter har behandlats.

En sådan mötte vi redan i inledningen: summeringen av den del av välfärdsföretagens vinster under åren 2005 till 2013 som en av utredningens experter beskrev som ”övervinster”. Enligt utredningen uppgick vinsten under dessa nio år till 15 miljarder eller knappt 1,7 miljarder årligen. Uppgiften om 15 miljarder i ”övervinst” förekommer sex gånger i materialet, men bara vid ett tillfälle framgår vilken period det gäller.

Datum	Medium	Korrekt period	Alternativ
2016-08-30	SVT	Nej	”i dag”
2016-08-30	SVT	Nej	ingen period
2016-09-04	SVT	Nej	”senaste åren”
2016-09-05	Aftonbladet	Nej	”hittills”
2016-09-06	Aftonbladet	Nej	ingen period
2016-09-29	SVT	Ja	

Ett ytterligare påstående som används diffust är att ”välfärdsbolag” är 4–5 gånger mer lönsamma än andra tjänsteföretag. Uppgiften återfinns fyra gånger i materialet, men bara en gång meddelas att siffrans ursprung är luddigt. Vid andra tillfällen talas om ett ”branschsnitt”, men läsaren får då inte veta vilka företag som ingår eller vilket nyckeltal denna ”lönsamhet” eller ”vinst” (begreppen används parallellt) avser.

Skillnaden mellan medieföretagen

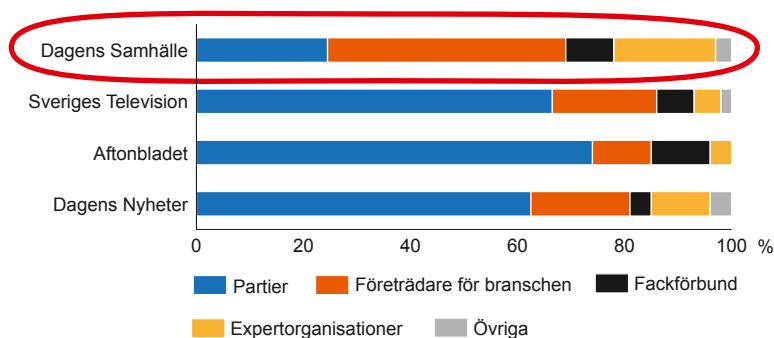
Dagens Nyheter får högst betyg när det gäller allsidighet och kan också anses ha intagit den mest objektiva positionen (om vi utgår från att debatten förs av två sidor som bör representeras lika). Såväl Aftonbladet som Sveriges Television gynnar den som är anhängare vinstbegränsning både när det gäller gestaltning och redovisning av argument.

Samtliga kanaler låter tre partier spela en huvudroll, Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Moderaterna. Framför allt får de två vänsterpartierna möjligheter att framföra sin hållning. Observationen är begriplig i så måtto att Vänsterpartiet anses ha varit det parti som satt frågan på dagordningen medan Socialdemokraterna har lagt förslaget. Det är inte lika enkelt att förstå varför Moderaterna dominerar bland övriga partier liksom det är förvånande att Sverigedemokraterna – det parti som inte tillhör något block och alltså kan komma att avgöra en riksdagsvotering – inte hörts mer i debatten.

Vad saknas?

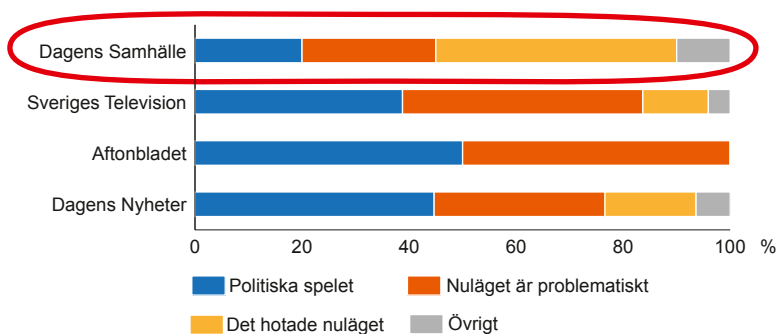
Vid sidan om de tre stora tidningarna har vi också studerat Dagens Samhälle, som ges ut av Sveriges Kommuner och Landsting, SKL. De traditionella mediernas fokus på partierna framstår då som mycket ensidigt. I Dagens Samhälle kommer expertorganisationer och framför allt företrädare för branschen till tals i en helt annan omfattning än i de medieföretag vi har undersökt.

Uttalanden i de granskade medierna vs branschpress

På samma sätt skiljer sig gestaltningen i branschpressen jämfört med de granskade medieföretagen.

Gestaltning i de granskade medierna vs branschpress

Det politiska spelet är alltså inte alls lika framträdande i Dagens Samhälle. I stället dominerar beskrivningar av nuläget, framför allt utifrån perspektivet att dagsläget hotas av förändringar.

Dagens Samhälle har en annan målgrupp än de granskade medieföretagen, vilket gör en direkt jämförelse svår. Tidningen bör snarast jämföras med fackpressen, då dess läsare i egenskap av förtroendevalda eller tjänstemän i kommun- och landstingssektorn förväntas ha en helt annan förståelse. Det begränsade antalet exempel visar icke desto mindre att det finns ytterligare perspektiv att tillföra frågan än de som givits i Dagens Nyheter, Aftonbladet och Sveriges Television.

Journalistens roll

Det är också värt att avslutningsvis ge en kort reflektion kring journalistikens funktion och möjligheter.

Journalistik är ett komplext kunskapsarbete. Det innehåller förvisso en del rutinartade arbetsuppgifter, men handlar i stora delar om kompetens som gång på gång prövas i vardagen, om värderingar och beslut som fattas i stunden. Det finns ingen neutral och objektiv kunskapsmassa utanför hantverket (som är fallen inom exempelvis medicinen eller juridiken). Journalistyrket tillhör inte heller de klassiska professionerna varför arbetsmetoder inte är formellt kodifierade förutom i allmänna etiska förhållningssätt. Utrymmet för en enskild journalist att sätta individuell prägel på sitt arbete är stort.

Det innebär inte att journalistisk kompetens inte kan definieras och identifieras. Under läsningen har vi ofta imponerats av kårens hantverksskicklighet. Det finns emellertid, som i alla icke-standardiserade kunskapsyrken, ett visst utrymme för personliga vissa val. Frågan är om vi finner att tendenser går igen på ett sätt som framstår som mekaniskt? Följer de många individuella valen en och samma matris? Kan detta i sådana fall utgöra ett strukturellt problem? Finns det något i själva arbetssättet som bestämmer hur vinstfrågan har rapporterats?

Vi kan slå fast fyra saker:

- Vinstfrågan har främst kommit att diskuteras som en politisk, snarare än praktisk, fråga.
- Vinstfrågan har i huvudsak framställts som en tvistefråga mellan partierna.
- Ideologiska argument har varit framträdande.
- Den ekonomiska materien är svårhanterlig vilket ibland lett till sakfel.

När en fråga av olika skäl är eller uppfattas som politiserad är mediernas förhållningssätt inte förutbestämt. En hållning är att medierna tar egen ställning i frågan, redovisar denna, för att sedan rapportera. Detta är ovanligt och gäller oftast starka och grundläggande värdefrågor kring demokrati och mänskliga rättigheter. Ett alternativ är att medierna inte alls tar ställning, men aktivt strävar efter att granska frågan neutralt och allsidigt genom intervjuer, reportage, statistik eller observationer. Först efter en sådan datainsamling och analys bör journalisten redovisa resultatet för läsarna eller tittarna.

En tredje möjlighet som ofta förekommer parallellt med den sistnämnda är att medierna inte i så hög grad samlar data och analyserar, utan överlåter detta till en utomstående part. Ett sådant förhållningssätt kan väljas exempelvis av resursskäl, men också för att garantera en neutral position genom att låta många intressen kommentera.

I fallet med vinstfrågan valde medierna ofta den sistnämnda vägen, tyvärr utan att erbjuda en bred krets intressenter utrymme att delge sin mening. De aktörer som kom till tals var huvudsakligen partier som visserligen har tydliga uppfattningar, men som i praktiken inte har särskilt mycket att säga om den verksamhet som frågan gäller. De berörda branscherna och olika experter blev i hög grad undanskuffade, för att inte tala om allmänheten, det vill säga de brukare och skattebetalare som har både insikt i och intresse av frågan.

Allt är dock inte negativt. Utifrån ett perspektiv tycker vi att rapporteringen förtjänar högt betyg. Trots att frågan är komplex med ideologiskt kontroversiella aspekter och stor praktisk påverkan på dagspolitiken tycker vi oss ha funnit en genuin ambition att utforska materien och ge flera olika sidor utrymme.

Öppenheten inför frågan bär också med sig en del nackdelar. Alltför sällan har vi funnit en egen kritisk röst, som ifrågasätter och bemöter särintressenas argument. Det ligger nära till hands att misstänka att journalister som arbetar med materialet är så måna om sin egen objektivitet att de helt överlämnar kritiskt tänkande till den de är satta att konfrontera. Det är en grundläggande journalistisk metod, men inte nödvändigtvis den enda. Det går att rapportera kritiskt och garantera objektiviteten genom att granska alla sidor lika hårt, ett förhållningsätt som ställer stora krav på den enskilda journalistens kunskap och erfarenhet. Man kan också tänka sig att journalister kan behöva ett tydligt mandat från redaktionsledningen för att gå i klinch med enskilda politiska intressen.

Slutsatser

Av de tre granskade medierna får Dagens Nyheter högst betyg för hur tidningen balanserat argument, aktörer och gestaltningar. Aftonbladets rapportering kan i bästa fall kallas rapsodisk. En person som enbart läser Aftonbladet ges ingen möjlighet till överblick. I synnerhet som omfattningen av opinionsmaterial är långt större än nyhetsmaterialet.

Vi är mindre imponerade av Sveriges Television. Både argument och gestaltningar har slagsida i nästan lika hög grad som Aftonbladet. I några fall brister faktaredovisning och man vilseleder sin publik om vinsternas storlek. Att Sveriges Television med sina stora resurser och höga ambitioner inte lyckas bättre än Aftonbladet kan knappast betraktas som godkänt.

Samtliga medier bör ifrågasättas för att i för hög grad fokusera på det politiska spelet och placera endast fyra partier i fokus: Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Sverigedemokraterna och Moderaterna. Sakfrågan – hur välfärdstjänster för svenskarna ska regleras – kommer i efterhand. Att varken experter eller branschens aktörer spelar en större roll i rapporteringen är också förvånande.

Att de medier vi granskat i så hög grad låtit parterna stå för faktaredovisning och analys anknyter till en viktig diskussion om journalistikens framtid: den ”falska jämvikten”. Begreppet beskriver hur en objektiv journalist drar sig tillbaka och överlåter åt parter och läsare att dra sina egna slutsatser. Journalistens jobb blir att oreflekterat föra vidare olika aktörers utsagor, utan att själv prioritera eller värdera. Exempel där detta har beskrivits som ett problem gäller kriget i Ukraina och den amerikanska presidentvalskampanjen 2016.

Avsikten är inte att jämställa den sortens potentiellt samhällsfarliga desinformation med frågan om vinster i välfärden, men det journalistiska, strukturella problemet är värt att diskutera också i andra sammanhang än de världspolitiska.

En ytterligare tydlig observation är att anhängare till vinstbegränsning i huvudsak använder ideologiska argument, medan motståndare till vinstbegränsning i huvudsak använder praktiska argument. Denna elefant i rummet uppmärksammas sällan. I stället likställs ideologiska argument som att ”skolbarn inte bör vara till salu” med exempelvis mer faktuellt grundade argument som ”en tillsynsmyndighet kan uppnå samma effekt på kvaliteten genom att...”.

Att likställa två så olika debatter är problematiskt, men problemet kan knappast tillskrivas enbart medierna, som ju har som en av sina första uppgifter att ”låta parterna komma till tals”. Mot bakgrund av detta är det värt att föra en mera principiell diskussion kring journalistisk objektivitet. Inför en komplex verklighet svarade medierna till stor del med tystnad och överlät till politiker och intresseorganisationer att reda ut frågan.

TIMBRO

Kungsgatan 60, Box 3037,
103 61 Stockholm, Sweden
Telefon: +46 8 587 898 00
Fax: +46 8 667 00 37
E-mail: info@timbro.se